

MŁ. BRYG, DR HAB. INŻ. PAWEŁ GROMEK, PROF. UCZELNI

Szkoła Główna Służby Pożarniczej

e-mail: pgromek@sgsp.edu.pl

ORCID 0000-0003-0997-5069

POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA A BADANIA W DYSCYPLINIE NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE¹

ABSTRAKT

Poczucie bezpieczeństwa to integralny element bezpieczeństwa w ogóle. Nawiązuje do społecznych uwarunkowań funkcjonowania jednostki ludzkiej. Ma swoje przełożenie na ryzyko, a także powinno być uwzględniane w projektowaniu działań służących zapewnianiu bezpieczeństwa. Celem badań jest przedstawienie koncepcji umocowania poczucia bezpieczeństwa w badaniach naukowych realizowanych w dyscyplinie naukowej nauk o bezpieczeństwie. W artykule opisano istotę poczucia bezpieczeństwa. Wskazano obszary badań realizowanych w analizowanej dyscyplinie naukowej – obszary, w których można nawiązać do poczucia bezpieczeństwa bezpośrednio bądź pośrednio. Przedstawiona koncepcja pozwala uwzględnić poczucie bezpieczeństwa w analizach uwarunkowań funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego i jego systemów operacyjnych, a także w projektowaniu

¹ NATIONAL SCIENCE CENTRE
POLAND

W artykule wykorzystano wyniki badań naukowych zrealizowanych w ramach zadania badawczego pt. *Czynniki kształtujące poczucie bezpieczeństwa w systemowej redukcji ryzyka katastrof w Polsce*. Zadanie badawcze zostało sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach grantu nr 2020/04/X/HS5/01318.

i przeprojektowaniu tychże systemów. Jej implementacja może zwiększyć adekwatność działań prowadzonych na rzecz bezpieczeństwa narodowego oraz efekt synergiczny związany z racjonalnym kształtowaniem zaangażowania społecznego.

SŁOWA KLUCZOWE

bezpieczeństwo, poczucie bezpieczeństwa, nauki o bezpieczeństwie

Przyjęty: 10.05.2021; Zrecenzowany: 03.06.2021; Zatwierdzony: 16.06.2021

THE SENSE OF SECURITY AND RESEARCH IN SECURITY STUDIES

ABSTRACT

The sense of security is an integral component of safety and security in general. It refers to social determinants of human functioning. It has its impact on risk and should also be taken into account in the planning of safety and security measures. The aim of the research is to present a concept of embedding the sense of security in research carried out in the scientific discipline of security sciences. The article describes the essence of the sense of security. An indication was made of areas of research implemented in the analysed scientific discipline – areas in which the sense of security can be directly or indirectly referred to. The presented concept allows to take into consideration the sense of security in analyses of the conditions of functioning of the national security system and its operational systems, as well as in the planning and redesigning of these systems. Its implementation may increase the adequacy of actions carried out in support of national security and the synergic effect related to rational shaping of social involvement

KEYWORDS

safety, security, sense of security, security sciences

Received: 10.05.2021; Reviewed: 03.06.2021; Accepted: 16.06.2021

1. WPROWADZENIE

Trudno traktować o bezpieczeństwie bez wskazania podmiotu, o którego bezpieczeństwie mowa. Podmiotem tym może być m.in. państwo (jako instytucja), instytucje państwowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy (np. operatorzy infrastruktury krytycznej), a także sami obywatele – jednostki ludzkie i konstytuowane przez nie grupy społeczne. Obserwując dekadę rozwoju dyscypliny nauk o bezpieczeństwie, można dojść do przekonania, że główna uwaga badaczy była zwrócona na systemy bezpieczeństwa, których elementami w dominującej mierze były podmioty w jakimś sensie zorganizowane (w tym zinstytucjonalizowane). Wspomnieć tu należy system bezpieczeństwa narodowego RP i jego systemy operacyjne (system zarządzania kryzysowego, system obronny, system ochrony granicy państwowej, krajowy system ratowniczo-gaśniczy, system bezpieczeństwa publicznego, system ochrony ludności, system ochrony przeciwpożarowej, system powiadamiania ratunkowego itd.). Rola jednostki ludzkiej była nierzadko ograniczana do przedstawiania jej w kategoriach podmiotu zbiorowego (społeczności lokalnej, społeczeństwa czy też narodu), na rzecz bezpieczeństwa którego funkcjonują wymienione systemy.

Niemniej, w praktyce funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa opiera się nie tylko na jasno ukierunkowanej strukturze podmiotów stanowiących te systemy. Okazuje się, że działalność nawet perfekcyjnie zaprojektowanych systemów bezpieczeństwa nie daje zawsze w pełni zamierzonego efektu. Coś zdaje się wymykać rygorom systemowego porządku. Coś, co w obecnej sytuacji epidemicznej w Polsce sprawia, że nie wszyscy chcą poddawać się ograniczeniom przeciwepidemicznym i szczepić się, natomiast w ogólnym ujęciu to, co może prowadzić do względnej² nieracjonalności zachowań ludzkich w obliczu zagrożenia. To coś można określić mianem poczucia bezpieczeństwa. Wskazuje ono, że do osiągnięcia zamierzonego efektu (zapewnienia bezpieczeństwa *sensu stricto*) konieczny jest nie tylko systemowo skoordynowany i zorganizowany wysiłek wielu podmiotów bezpieczeństwa (organów administracji publicznej, służb, inspekcji, straży itp.), lecz również

2 Względność ta wskazuje na perspektywę obserwatora, który jest w stanie 'chłodno' ocenić sytuację zagrożenia i jej uwarunkowania. Osoby w stanie zagrożenia przeważnie nie mają takiej możliwości.

uwzględnienie tego, jak jednostki ludzkie i grupy społeczne postrzegają sytuację zagrożenia, jej uwarunkowania, działania podmiotów bezpieczeństwa oraz własne zdolności do poradzenia sobie w trudnych z jakichś względów okolicznościach [1, s. 93–108].

Prowadzone od ponad 20 lat w Szkole Głównej Służby Pożarniczej badania naukowe dotyczące bezpieczeństwa powszechnego, bezpieczeństwa wewnętrznego, ochrony przeciwpożarowej i ochrony ludności dowodzą, że nie sposób badać bezpieczeństwa bez uwzględnienia jego społecznie determinowanego komponentu. Ich wyniki zdają się przeczyć tezie, iż badanie poczucia bezpieczeństwa należy pozostawić w sferze aktywności naukowej wyłącznie psychologów czy też socjologów. Uwzględnienie poczucia bezpieczeństwa jako determinantu funkcjonowania systemów bezpieczeństwa może bowiem znaleźć swoje zastosowanie również w naukach o bezpieczeństwie oraz w inżynierii bezpieczeństwa [2–7]. Potwierdzają to źródła naukowe z zakresu redukcji ryzyka katastrof i zarządzania bezpieczeństwem w ich obliczu [8, ss. 280–285; 9; 10; 11; 12].

W artykule przedstawiono autorską koncepcję uwzględnienia poczucia bezpieczeństwa w badaniach naukowych realizowanych w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Sformułowano ją w ramach realizacji zadania badawczego pt. *Czynniki kształtujące poczucie bezpieczeństwa w systemowej redukcji ryzyka katastrof w Polsce* (NCN, 2020/04/X/HS5/01318). Jej przedstawienie zostało zainspirowane dyskusją, jaka wywiązała się podczas IX Ogólnopolskich Warsztatów Metodologiczno-Dydaktycznych w Naukach o Bezpieczeństwie, w związku z ciekawą i rzeczową prelekcją dr. R. Płockiego (WSPOL) pt. *Pomiar poczucia bezpieczeństwa – teoria i praktyka*. Autor stoi na stanowisku, że bardziej świadome i celowe uwzględnienie w badaniach naukowych poczucia bezpieczeństwa pozwoli bardziej racjonalnie analizować uwarunkowania funkcjonowania systemów bezpieczeństwa i kształtować działania w ramach systemu bezpieczeństwa narodowego RP i jego systemów operacyjnych, w wymiarach militarnym i niemilitarnym, na wszystkich poziomach zarządzania bezpieczeństwem.

2. ISTOTA POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA W ODNIESIENIU DO NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

Czerpiąc z definicji słownikowych, poczucie bezpieczeństwa można utożsamiać ze świadomością uwarunkowań bezpieczeństwa (faktów, zjawisk,

stanów, działań, oddziaływań itp.), jakich doświadcza dany podmiot [13]. K. Karolczak zawęża to dość ogólne ujęcie, stwierdzając, że to „stan świadomości istnienia ochrony przed jakimkolwiek działaniem (fizycznym, socjalnym, politycznym, ekonomicznym, psychologicznym i in.) ograniczającym lub całkowicie znoszącym prawa jednostki zarówno naturalne, jak i wynikające z prawa państwowego” [14].

Poczucie bezpieczeństwa jest traktowane jako kryterium oceny poziomu odczuwania psychologicznie rozumianego bezpieczeństwa [15]. Jest bowiem efektem zaspokojenia potrzeb i realizacji wartości [16], „(...) stanowi najistotniejszy kontekst rozumienia bezpieczeństwa w perspektywie psychologicznej” [16, s. 41–51]. Być może dlatego kojarzy się z aktywnością badawczą właśnie psychologów. Jednakże w tym miejscu warto przytoczyć stanowisko E.M. Marciniak, zgodnie z którym poczucie bezpieczeństwa odnosi się do subiektywnego, a więc mocno zindywidualizowanego odczuwania danej sytuacji. Różne osoby mogą na wiele sposobów postrzegać to, co się wokół nich dzieje. Co istotne, wspomniane zindywidualizowanie odczuć (subiektywizm odczuwania bezpieczeństwa) można kształtować, przykładowo, poprzez mechanizmy wpływu społecznego [17]. Owe mechanizmy mogą oddziaływać indywidualnie i/lub grupowo (a nawet wręcz masowo). W niniejszym kontekście poczucie bezpieczeństwa może więc dotyczyć nie tylko jednostek ludzkich (zgodnie z klasycznym ujęciem psychologicznym), lecz również grup społecznych (ogólnie w odniesieniu do nauk społecznych, w tym do nauk o bezpieczeństwie). Tak więc mimo iż to jednostronny aspekt relacji podmiot bezpieczeństwa (np. jednostka ludzka, grupa społeczna) – uwarunkowania bezpieczeństwa (w tym zagrożenie), odzwierciedlający świadomość istnienia zagrożeń i zdolności do radzenia sobie z nimi [18], może mieć wymiar jednostkowy (jednostka ludzka) lub zbiorowy (grupa społeczna, społeczeństwo).

A. Misiuk wskazuje na zasadność rozpatrywania zagadnień społecznego ujęcia poczucia bezpieczeństwa w odniesieniu do bezpieczeństwa publicznego. Podkreśla, iż należy to czynić „w układzie relacji między trzema znajdującymi się w procesie ciągłych przekształceń elementami: społeczeństwem, instytucjami zajmującymi się ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz poziomem zagrożenia przestępczością” [19]. Wnioski płynące z badania zagrożeń XXI w. przemawiają za tym, by poczucie bezpieczeństwa w ujęciu ogólnym analizować zdecydowanie szerzej, tj. pod kątem dynamicznych relacji zachodzących pomiędzy [3; 7; 9, ss. 197–209; 12]:

- a) podmiotem poddawanym oddziaływaniu zagrożenia (instytucją, organizacją, grupą społeczną, społecznością lokalną, narodem, a nawet społecznością międzynarodową),
- b) podmiotami bezpieczeństwa (państwami, administracją publiczną, służbami, inspekcjami, strażami, organizacjami pozarządowymi i in.),
- c) ryzykiem (w jego ujęciach negatywnym i pozytywnym)³.

Skoro nie można mówić o bezpieczeństwie bez odniesienia się (przynajmniej pośredniego) do podmiotu, o którego bezpieczeństwo chodzi, tym bardziej nie można bez tego traktować o poczuciu bezpieczeństwa, które jest z definicji subiektywne. Wymaga podmiotu, który ten subiektywizm będzie nadawał i kształtował. W kontekście nauk o bezpieczeństwie należy wymienić tu przede wszystkim podmioty zbiorowe, których poczucie bezpieczeństwa jest swoistą wypadkową poczucia bezpieczeństwa właściwych członków/elementów – instytucjonalnych i nieinstytucjonalnych. Nawet bowiem poczucie bezpieczeństwa w odniesieniu do grupy społecznej jest kształtowane przez poczucie bezpieczeństwa jednostek ludzkich stanowiących tę grupę.

Nie bez znaczenia pozostaje również działalność podmiotów funkcjonujących na rzecz zapewniania bezpieczeństwa, i to w różnych jego wymiarach, dziedzinach, zakresach, poziomach organizacyjnych działań itp. Zaufanie i pewność skuteczności ich działań to fundamenty postrzegania otoczenia jako względnie stałego i przewidywalnego pomimo występowania zagrożeń, a także przekonania jednostki ludzkiej o tym, że może liczyć w ich obliczu na wsparcie (instytucji państwowych, rodziny, sąsiadów, grup pomocowych i in.) [17].

W ogólnym ujęciu poczucia bezpieczeństwa istotne jest również nie tyle zagrożenie, co ryzyko związane z tym zagrożeniem, do którego podmiot może się subiektywnie ustosunkować [9]. Wyniki badań psychologów i socjologów wskazują, że postrzeganie ryzyka może być warunkowane przez m.in. otwartość na doświadczanie ryzyka, nagłość skutków, wiedzę o ryzyku, kontrolowalność ryzyka, jego nowość (w kontekście dotychczasowego występowania właściwych zagrożeń), śmiertelność skutków (w odniesieniu do liczby ofiar śmiertelnych), społeczne przyzwyczajenie do doświadczania ryzyka oraz poziom skutków [20]. Tak więc ryzyko zdaje się bardziej kompleksowo opisywać

3 Doprecyzowując, ryzykiem będącym miarą bezpieczeństwa, operacjonalizującą je do postaci dającej się sparametryzować i oszacować.

determinanty poczucia bezpieczeństwa niżeli samo zagrożenie, które bywa traktowane nawet jako jeden z wielu parametrów ryzyka [21].

Opisane powyżej modelowe ujęcie ogólne poczucia bezpieczeństwa na potrzeby nauk o bezpieczeństwie ukazano schematycznie na rysunku 1.

Rys. 1. Społeczne ujęcie poczucia bezpieczeństwa – model ogólny
Źródło: opracowanie własne na podstawie [19]

Przedstawiony model wyraża istotę niniejszego przedmiotu badań. Wskazuje główne kierunki implementacji poczucia bezpieczeństwa w naukach o bezpieczeństwie. Pozwala również uzmysłowić, że implementacja ta może dotyczyć samych elementów tego modelu, jak również traktować o relacjach zachodzących między nimi (np. ryzyko – podmiot zagrożony – poczucie bezpieczeństwa, podmiot bezpieczeństwa – poczucie bezpieczeństwa – podmiot zagrożony).

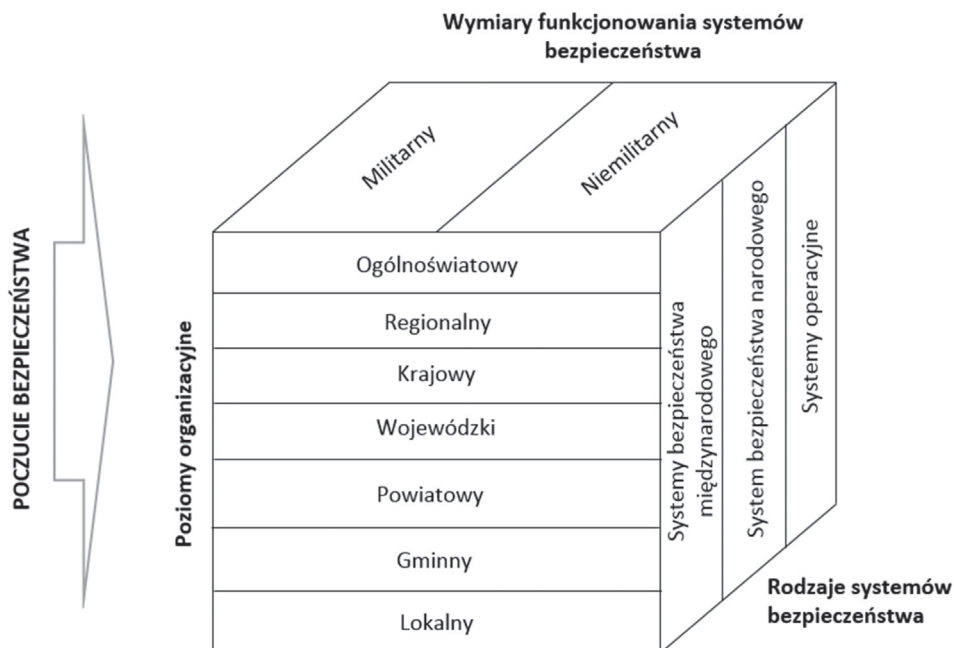
3. OBSZARY IMPLEMENTACJI POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA W NAUKACH O BEZPIECZEŃSTWIE

W tym miejscu warto zadać pytanie o obszary, w jakich można dokonać implementacji zagadnień związanych z poczuciem bezpieczeństwa na grunt badań realizowanych w naukach o bezpieczeństwie. Inspiracją do udzielenia odpowiedzi na to pytanie stanowi cel badań w niniejszej dyscyplinie. Zgodnie ze stanowiskiem W. Kitlera jest to „identyfikacja uwarunkowań (...) oddziałujących na warunki bytu i rozwoju jednostki w państwie, grupy społecznej (narodu), państwa i środowiska międzynarodowego, określenie reguł i form zorganizowania i zabezpieczenia przed czynnikami negatywnymi (...) dla tych podmiotów, a także określenie praw i prawidłowości występujących w tym zakresie” [22, s. 21–22]. Cel ten kształtuje właściwy przedmiot badań naukowych. Stanowią go „współczesne systemy bezpieczeństwa w wymiarze militarnym i niemilitarnym oraz ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych. Systemy te obejmują działania instytucji o charakterze państwowym, rządowym i samorządowym, przedsiębiorców i organizacji społecznych. Badania w zakresie tej dyscypliny powinny służyć tworzeniu teoretycznych podstaw i rozwojowi systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa” [23, ss. 144–160].

W odniesieniu do wspomnianego celu poczucie bezpieczeństwa i jego determinanty można zaliczyć do uwarunkowań bytu i rozwoju podmiotu (jednostki ludzkiej, narodu itp.). Wiedza na ich temat może pomagać w określaniu reguł i form zorganizowania i zabezpieczenia tych podmiotów przed czynnikami negatywnymi (w tym zagrożeniami) przykładowo poprzez projektowanie działań podmiotów bezpieczeństwa (w tym systemów bezpieczeństwa). Badania realizowane w ramach nauk o bezpieczeństwie mogą służyć określaniu praw i prawidłowości występujących w odniesieniu do poczucia bezpieczeństwa, a także relacji występujących pomiędzy nim a podmiotem zagrożonym, podmiotem bezpieczeństwa i ryzykiem. Przechodząc natomiast do przedmiotu badań, z teoretycznego punktu widzenia poczucie bezpieczeństwa może determinować funkcjonowanie współczesnych systemów bezpieczeństwa w wymiarach militarnym i niemilitarnym – systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa (i we właściwych

podobszarach, sektorach, domenach, dziedzinach itd.). Zagadnienia z nim związane mogą być implementowalne w odniesieniu do różnych poziomów organizacyjnych tych systemów (lokalnego, gminnego, powiatowego, wojewódzkiego, krajowego, regionalnego, ogólnokrajowego). Wynika z tego powiązanie poczucia bezpieczeństwa z działalnością instytucji państwowych, rządowych i samorządowych, przedsiębiorców i organizacji społecznych, co może znaleźć swój wyraz w kształtowaniu ich działalności w sposób pozwalający zapewnić możliwie najwyższy poziom poczucia bezpieczeństwa.

Na rysunku 2 przedstawiono możliwości uwzględnienia zagadnień dotyczących poczucia bezpieczeństwa w relacji z morfologicznie ujętym przedmiotem badań w naukach o bezpieczeństwie.

Rys. 2. Poczucie bezpieczeństwa w relacji z przedmiotem badań w naukach o bezpieczeństwie

Źródło: opracowanie własne

Należy podkreślić, że zgodnie z zaprezentowanym powyżej podejściem poczucie bezpieczeństwa można odnosić do poszczególnych elementów przedmiotu badań (np. poczucie bezpieczeństwa w konkretnej gminie,

kształtowanie poczucia bezpieczeństwa przez konkretny system operacyjny funkcjonujący w obszarze bezpieczeństwa), jak również do relacji zachodzących między nimi (np. działalność realizowana w ramach międzynarodowych systemów bezpieczeństwa kształtująca militarne determinanty poczucia bezpieczeństwa w konkretnym państwie, projektowanie niemilitarnych działań systemu operacyjnego funkcjonującego w zakresie bezpieczeństwa dla zapewniania poczucia bezpieczeństwa na poziomie województwa). Rzuca to światło na rozległe możliwości implementacyjne, które z teoretycznego punktu widzenia obejmują pełen przedmiot badań w naukach o bezpieczeństwie.

4. PRAKTYCZNY WYMIAR IMPLEMENTACJI POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA W NAUKACH O BEZPIECZEŃSTWIE

Teoretyczne zestawienie zależności, jakie mogą występować pomiędzy zagadnieniami konstytuującymi problematykę poczucia bezpieczeństwa z przedmiotem badań w naukach o bezpieczeństwie, nakreśla właściwe obszary implementacji. Biorąc pod uwagę sam rysunek 2, można wyliczyć 42 obszary przedmiotu badań w opisywanej dyscyplinie naukowej, które w praktyce mogą podlegać dalszym podziałom szczegółowym. Ich konkretyzacja może ułatwić projektowanie założeń badawczych i realizację badań. W tabeli 1 zaprezentowano przykłady wykorzystania problematyki poczucia bezpieczeństwa w analizowanym kontekście.

Tab. 1. Przykłady implementacji problematyki poczucia bezpieczeństwa do badań w naukach o bezpieczeństwie

Lp.	Kontekst badań	Przykładowy, szczegółowy przedmiot badań
1	Wspólnotowy Mechanizm Ochrony Ludności	Wpływ wyodrębnienia i działań operacyjnych modułów ochrony ludności na poczucie bezpieczeństwa w państwach członkowskich Unii Europejskiej
2	system bezpieczeństwa narodowego RP	Analiza barier efektywności wdrażania strategii bezpieczeństwa narodowego RP o źródłach ulokowanych w determinantach poczucia bezpieczeństwa

cd. Tab. 1.

Lp.	Kontekst badań	Przykładowy, szczegółowy przedmiot badań
3	krajowy system ratowniczo-gaśniczy	Ocena stopnia potencjalnego wsparcia działań ratowniczych ze strony przedstawicieli sektora społecznego (wolontariuszy, organizacji pozarządowych)
4	system bezpieczeństwa publicznego	Kształtowanie procedur działania Policji i straży gminnych (miejskich) zapewniających maksymalizację poziomu poczucia bezpieczeństwa publicznego
5	społeczność ogólnoswiatowa	Analiza porównawcza istotności wpływu poczucia bezpieczeństwa społeczności różnych państw na skuteczność pomocy humanitarnej o zasięgu międzynarodowym
6	Region Wyszehradzki	Ocena standardów działań operacyjnych w obliczu sytuacji kryzysowych w poszczególnych państwach członkowskich Grupy Wyszehradzkiej pod kątem budowania poczucia bezpieczeństwa osób zagrożonych
7	społeczeństwo polskie	Ocena czynników i poziomu poczucia bezpieczeństwa w kraju w kontekście różnych rodzajów sytuacji kryzysowych
8	województwo zachodnio-pomorskie	Ocena czynników i poziomu poczucia bezpieczeństwa w województwie zachodnio-pomorskim związanego z utratą ciągłości działania obiektów infrastruktury krytycznej i kluczowych obiektów lokalnej infrastruktury
9	Miasto Poznań	Obiektywizacja oceny ryzyka na potrzeby systemu zarządzania kryzysowego w odniesieniu do planu zarządzania kryzysowego Miasta Poznań przez uwzględnienie w ocenie ryzyka poczucia bezpieczeństwa

cd. Tab. 1.

Lp.	Kontekst badań	Przykładowy, szczegółowy przedmiot badań
10	Gmina Śródmieście (Warszawa)	Zaprojektowanie planu zabezpieczenia zgromadzenia (niemającego formalnie charakteru imprezy masowej) na otwartej przestrzeni, w tym sposobu zaangażowania służb publicznych, uwzględniającego maksymalizację poczucia bezpieczeństwa uczestników zgromadzenia
11	wymiar militarny	Ocena determinantów i poziomu poczucia bezpieczeństwa związanych z zagrożeniami militarnymi na obszarze wybranego państwa
12	wymiar niemilitarny	Analiza porównawcza potencjału wpływu i wpływu poszczególnych rodzajów zagrożeń na poczucie bezpieczeństwa (w sensie ogólnym)

Źródło: opracowanie własne

Zaprezentowany katalog nie wyczerpuje wszystkich możliwych obszarów implementacji problematyki poczucia bezpieczeństwa do badań w naukach o bezpieczeństwie. Wynika to chociażby ze wspomnianej możliwości łączenia i spójnego traktowania dwóch lub większej liczby kontekstów badań. Przedstawione zestawienie dowodzi jednak, że zagadnienie to może znaleźć szerokie zastosowanie w projektowaniu i realizowaniu badań naukowych. Otwiera również na możliwości szerokiego wykorzystania dorobku psychologii i socjologii. Ponadto, poczucie bezpieczeństwa jest traktowane jako integralny element bezpieczeństwa w ogóle (obok bezpieczeństwa realnego) [2, 7]. Zdaje się łączyć przedmiot badań w naukach o bezpieczeństwie z instrumentarium inżynierii bezpieczeństwa. To z kolei może dostarczyć sprawdzone metodyki, metody, techniki i narzędzia badawcze, pomocne w identyfikacji czynników warunkujących byt i rozwój jednostki w państwie, grupy społecznej (narodu), państwa i środowiska międzynarodowego, określaniu reguł i form zorganizowania i zabezpieczenia ich przed czynnikami postrzeganymi jako negatywne, a także określanie praw i prawidłowości występujących w zarysowanym zakresie. Może również stanowić istotny krok w poszukiwaniu sposobów

pomiaru poczucia bezpieczeństwa, zdecydowanie bardziej szczegółowych niżeli podejścia ogólne (np. procentowy deklaracyjny udział stwierdzenia o tym, że respondent czuje się bezpiecznie w jakimś kontekście sytuacyjnym).

5. WNIOSKI

Poczucie bezpieczeństwa jest utożsamiane ze świadomością uwarunkowań bezpieczeństwa (faktów, zjawisk, stanów, działań, oddziaływań itp.), jakich doświadcza podmiot, o którego bezpieczeństwo chodzi. Traktuje się je jako m.in. stan świadomości, kryterium oceny poziomu odczuwania psychologicznie rozumianego bezpieczeństwa, a także najistotniejszy kontekst rozumienia bezpieczeństwa w perspektywie psychologicznej. Nawiązując do specyfiki nauk o bezpieczeństwie, poczucie bezpieczeństwa należy rozumieć jako integralny element bezpieczeństwa w ogóle (obok bezpieczeństwa realnego). W tymże kontekście zależy ono od podmiotu poddawanego oddziaływaniu zagrożenia, podmiotów bezpieczeństwa i ryzyka.

Na przestrzeni lat wielokrotnie poruszano kwestie poczucia bezpieczeństwa w badaniach naukowych. W dominującej mierze czynili to psychologowie i socjologowie, którzy koncentrowali się na społecznych determinantach postrzegania zagrożeń, okolicznościach ich wystąpienia, realizowanych działaniach ochronnych i in. Zasygnalizowany dualizm postrzegania bezpieczeństwa skłania ku badaniom poczucia bezpieczeństwa również z perspektywy różnych systemów bezpieczeństwa (jako systemów działań ludzkich), ich funkcjonowania na różnych poziomach organizacyjnych, we wszystkich stanach funkcjonowania państwa.

W oparciu o cele i przedmiot realizacji badań w naukach o bezpieczeństwie wyróżnia się takie obszary potencjalnej implementacji poczucia bezpieczeństwa na grunt przedmiotowej działalności badawczej, jak rodzaje systemów bezpieczeństwa (systemy bezpieczeństwa międzynarodowego, system bezpieczeństwa narodowego i jego systemu operacyjne), a także wymiary (militarny, niemilitarny) i poziomy organizacyjne ich funkcjonowania (lokalny, gminny, powiatowy, wojewódzki, krajowy, regionalny, ogólnostanowowy). W drodze analizy morfologicznej konstytuuje to co najmniej 42 obszary szczegółowe, które mogą być jeszcze bardziej konkretyzowane w zależności od potrzeb i motywacji badawczej.

Nie sposób wymienić wszystkie sposoby implementacji poczucia bezpieczeństwa na grunt badań w naukach o bezpieczeństwie. Niemniej, ich wstępne zestawienie skłania ku przekonaniu, że problematyka poczucia bezpieczeństwa może znaleźć szerokie zastosowanie w niniejszym kontekście. Co więcej, otwiera na możliwości czerpania z dorobku psychologii, socjologii i inżynierii bezpieczeństwa. Zwiększa potencjalne instrumentarium badawcze, jakie może zostać wykorzystane w eksploracji badawczej uwarunkowań i mechanizmów funkcjonowania współczesnych systemów bezpieczeństwa w wymiarach militarnym i niemilitarnym, na wszystkich poziomach ich organizacji. Uwzględnienie tejże problematyki może również ułatwić udzielanie odpowiedzi na pytania o występowanie właściwych niesprawności systemowych o źródłach w rozbieżnościach pomiędzy tym, jak powinno być (zgodnie z założeniami projektowymi systemu bezpieczeństwa) a jak jest w rzeczywistości (z uwzględnieniem społecznej odpowiedzi na funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa), w odniesieniu do wszystkich dziedzin bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwa powszechnego, bezpieczeństwa publicznego, bezpieczeństwa militarnego, bezpieczeństwa społecznego, bezpieczeństwa kulturowego itd.).

REFERENCES/BIBLIOGRAFIA:

1. Gasparski P., *Percepcja zagrożeń* [w:] *Zachowanie się w sytuacji ryzyka*, red. R. Studenski, Wyd. uś, Katowice 2004.
2. Wolanin J., *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli. Ochrona ludności na czas pokoju*, Danmar, Warszawa 2005.
3. Wolanin J., *Common Societal Security Culture in the Balti Sear Region. Basics and the way forward*, Council of the Baltic Sea States Secretariat, Stockholm 2017.
4. Grądzka N., *Wpływ społecznego wzburzenia na wartość ryzyka*, praca magisterska, SGSP, Warszawa 2018.
5. Wolanin J., *Inżynieria w bezpieczeństwie wewnętrznym*, Wyd. SGSP, Warszawa 2020.
6. Wolanin J., Bralewski A., Szykuła-Piec B., Grabowska-Lepczak I., Duralski D., *Wstęp do kształtowania kultury bezpieczeństwa. Pojęcie ryzyka, świadomości społecznej, integracji oraz kreowania wizerunku jako czynniki wpływające na wzmacnianie odporności wspólnot lokalnych*, Wyd. SGSP, Warszawa 2020.

7. Gromek P., *Societal dimension of disaster risk reduction. Conceptual framework*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2021, nr 77.
8. Slovic P., *Perception of risk*, “Science” 1987, nr 236.
9. Rundmo T., *Associations between risk perception and safety*, “Safety Science” 1996, nr 24(3).
10. Slovic P., Weber E.U., *Perception of Risk Posed by Extreme Events. Risk Management strategies in an Uncertain World*, ”Palisades” 2002, Nowy Jork, 12–13 kwietnia.
11. Sandman P., *Responding to Community Outrage: Strategies for Effective Risk Communication*, AIHA Press 2012.
12. Marshall T.M., *Risk perception and safety culture: Tools for improving the implementation of disaster risk reduction strategies*, “International Journal of Disaster Risk Reduction” 2020, 47, 101557.
13. sjp.pwn.pl.
14. Karolczak K., *Bezpieczeństwo jednostki i narodu – mrzonka czy realność w XXI wieku* [w:] *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, red. K. Liedei, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, Difin, Warszawa 2011.
15. Klamut R., *Cel – czas – sens życia*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2002.
16. Kalmut R., *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej” 2012, nr 4.
17. Marciniak E.M., *Psychologiczne aspekty poczucia bezpieczeństwa* [w:] red. S. Sulowski, M. Brzeziński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
18. Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2012.
19. Misiuk A., *Społeczne poczucie bezpieczeństwa i czynniki wyznaczające jego poziom* [w:] *Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo*, red. J. Czapska, J. Widacki, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1998.
20. Oltedal S., Moen B.-E., Klempe H., Rundmo T., *Explaining risk perception. An evaluation of cultural theory*, Rotunde publikasjoner, Trondheim 2004.
21. UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction, Geneva 2009.
22. Kitler W., *Organizacja bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty ustrojowe, prawno-administracyjne i systemowe*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2018.
23. Glen A., Kitler W. za Glen A., *Model procesu poznania w naukach o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2014, nr 4(97).

PAWEŁ GROMEK – doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie, magister inżynier pożarnictwa, profesor Szkoły Głównej Służby Pożarniczej, oficer Państwowej Straży Pożarnej.

PAWEŁ GROMEK – holder of post-doctoral degree of security studies, master in fire protection, engineer, professor at the Main School of Fire Service, officer of the State Fire Service.